

mercedem, et merces ad justitiam; tum etiam quia opus solius misericordiae est omnino voluntarium Deo, id est, ex se non debitum; ergo non potest cum fundamento affirmari, nisi de illo ostendatur aliqua revelatio vel promissio divina, quae in praesenti ostendi non potest; nam, si in hoc testimonio Pauli fundamentum non habet, ut videtur demonstratum, nullum aliud satis firmum vel probabile afferri poterit ex Scripturis, in quo talis lex aut voluntas divina manifestata sit.

11. *Ultima ratio pro secunda explicatione.* Quin potius addo contrariam legem et decretum Dei in Scripturis significari; dicitur enim apud Ezech., c. 18: *Si averterit justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem, omnes justitiae ejus, quas fecerat, non recordabuntur.* Nec dici potest commutationem illam esse conditionatam, nimirum si commissam iniquitatem per poenitentiam non deleverit; est enim considerandum illa verba proxime subjici post alia similia, quae de peccatore poenitentiam agente dicta fuerunt, scilicet: *Si impius egerit poenitentiam, etc., omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor.* Haec autem sunt absoluta et absque ulla conditione; nam, licet postea iterum peccet, non propterea recordabitur Deus peccatorum quae commisit, ut ea puniat; ergo eodem sensu priori verba intelligenda sunt, servata proportionem. Ex quo testimonio, dicto modo ponderato, conficitur nova ratio; nam si merita, per peccatum amissa, per poenitentiam iterum redeant, pari ratione peccata per poenitentiam deleta per superveniens peccatum redirent, saltem quoad proprium et formale demeritum poenitentiae aeternae, quod omnino falsum est, et contra omnes Theologos; ergo. Sequela patet ex collatione dictorum verborum apud Ezechielem, et quia non minus est efficax ex se peccatum ad delendum meritum, et totum fructum poenitentiae, quam sit poenitentia ad delendum totum peccati demeritum; ergo, si poenitentia ita delet peccatum ut non redeat, etiam peccatum ita delet praecedentia opera ut non redeant; vel e converso, si tantam vim non habet peccatum, nec poenitentia habebit.

Explicatur sensus Pauli.

12. *Probatur auctoritate verus sensus.* — Nihilominus dicendum est Paulum loqui de praemio quod Deus daturus est pro bonis ope-

ribus in gratia factis, non tantum his hominibus qui post talia opera semper in justitia perseveraverunt, sed etiam si postea peccent, dummodo praemio et retributioni tandem impedimentum non ponant, qui talia merita habuerunt. Quo fit ut in ea sententia etiam comprehendat Apostolus bona opera per peccatum mortificata, si per poenitentiam reviviscantur. Haec assertio est communis Scholasticorum, quos in sequenti sectione referemus. Est etiam satis communis inter expositores et Patres; ita enim sentiunt Glossae omnes. Interlinearis enim sic habet: *Ideo de vobis confidimus, quia olim multa operati estis, pro quibus si poenitmini de malis, benefaciet vobis Deus.* Et Glossa Ordin., tractans verbum illud, confidimus: *Quia de praesenti (inquit) non habet unde laudet, de spe futurorum attollit, ad quae per praeterita allicit, et facit eos existimare Deum non oblitum bonorum quae fecerunt.* Quae verba sumpta videntur ex Ambrosio in expositione illius epistolae, nam eadem fere paucis mutatis habet. Consentit etiam D. Thomas in membro hoc, quia de mortificatis meritis illud expresse interpretatur. Nec dissentit Anselmus, si recte expendatur, nam post verba supra citata subdit: *Ideo de vobis confidimus, quia olim multa operati estis, pro quibus si de malis poenitentiam agatis, benefaciet vobis Deus;* et infra inquit: *His verbis patet quod superior increpatio et praesens consolatio non ad perfectos diriguntur, qui reliquerant omnia, et habebant cor unum et animam unam, sed ad ceteros qui secularia relinquere noluerunt, et negligenter ac remisse vixerunt.* Chrysostomus etiam ibi, homil. 10, conferens hunc locum cum alio ad Gal. 5, quem infra tractabimus, in utroque sermonem Pauli esse dicit, ad eos qui post multa bona opera a gratia exciderant, ut eorum recordatione, et spe in eis etiam fundata, eos ad poenitentiam et perseverantiam alliciat. Quae fuit etiam sententia Athanasii in oratione de blasphemia in Spiritum Sanctum.

13. Ac denique omnes Patres, qui priora illa verba, *impossibile est eos qui semel illuminati sunt, etc.,* de impossibili simpliciter, et de renovatione per baptismum locum illum intelligunt, pro certo supponunt Paulum scribere ad Hebraeos, qui post baptismum susceptum a gratia facile cadebant, existimantes posse per aliud lavacrum seu baptismum iterum mundari. Sunt autem multi et gravissimi Patres qui ita exponunt, Ambrosius, Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, et fere alii expositores; ibi Augustinus, l. de Fide et operibus,

c. 14; Ambrosius, libro 3 de Poenitentia, c. 2; Athanasius, dicta oratione; Epiphanius, haeresi 56, circa principium, qui apertius declarat Paulum ibi agere de sanatione eorum qui exciderant: *Vides (inquit) quomodo innovationem non posse fieri iterum, perfecte pronuntiavit; verum a salute non amovit adhuc poenitentiam agentes, sed et cum salute conjunctam esse dicit, et Deum susceptorem bonorum operum ipsorum esse, qui etiam a delictis perfectissime poenitentiam agunt.* Eandem sententiam habet Damascenus, l. 4 de Fide, c. 10; et insinuat eam Nazianzenus, orat. 40, clariusque ibi explicat Nicetas; item Chrysostomus, tum ibi, tum etiam homil. ad baptizandos, ubi ex hoc loco colligit baptismum vocari a Paulo illuminationem. Idem Oecumenius, ibi citans Cyrillum, libro 6 de Adoratione in spiritu et veritate, in secunda parte ejus operis, quod nunc non extat, solum enim habemus unum librum Cyrilli de adoratione in spiritu, in quo hujus loci Pauli nullam facit mentionem. Denique Hieronymus eandem habet expositionem, l. 2 contra Jovin., ubi ex hoc loco Pauli cum aliis probat posse fideles post susceptum baptismum peccare; ne vero Montanus et Novatus, qui fructum poenitentiae negabant, hinc velint sui erroris fundamentum assumere, ait subdidisse Paulum haec verba, quae tractamus: *Confidimus autem, etc.,* et ait: *Ita locutus sum, inquit Apostolus, ut vos a peccato subtraherem, ceterum confido de vobis, etc.* Neque enim justitiae Dei est ut obliviscatur bonorum operum et reminiscatur peccatorum tantum. Sentit ergo, ex sententia Pauli, peccata non impedire fructum bonorum operum, si tamen poenitentia intercedat.

Probatur etiam ex Concilio Tridentino.

14. Praeter Patrum vero testimonia afferre possumus, in hujus veritatis confirmationem, Concilium Tridentinum, sess. 6, c. 16, ubi sic inquit: *Hac igitur ratione justificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba: Abundate in omni opere bono, scientes quod labor vester non est inanis in Domino; non enim injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius.* Quod testimonium ipsius compositum est a Concilio ex verbis 1 ad Corinth. 15, et ad Hebr. 6. Nam duo dixerat Concilium, scilicet, justos animandos esse

ad operandum fructum bonorum operum, sive gratiam perpetuo observaverint, sive amissam recuperaverint. Priorem ergo partem optime suadet ex loco ad Corinth., ubi Paulus exhortatur justos ad perseverandum et crescendo in gratia per bona opera. Ergo haec nostra verba adducit Concilium ad confirmandam aliam partem, quae erat de his qui per poenitentiam gratiam recuperant, aut confidunt cum ea recuperare sua bona opera et merita; ergo intellexit Concilium Paulum de hac ipsa re fuisse locutum.

15. *Opponitur responsioni.* — Respondebit fortasset aliquis Concilium loqui quidem de justificatis post lapsum, non vero loqui de operibus ab ipsis factis ante lapsum, sed de factis post reparationem; ita ut Concilium tantum doceat non solum illos justos, qui semper a suscepto baptismo innocentes fuerunt, sed etiam illos qui graviter peccaverunt, si jam justificati sunt, posse coram Deo merere, et debere mercedem pro bonis operibus sperare. Nam de prioribus operibus ante lapsum factis nullam ibi mentionem facit; quin potius paulo post subdit: *Atque ideo bene operantibus usque in finem, et in Deo sperantibus, proponenda est vita aeterna, et tanquam gratia filiis et tanquam merces, etc.* Ubi iterum expendo illam particulam *usque in finem*, nam ex ea videtur haberi, merita, ut tandem habeant effectum praemii et mercedis, talia esse debere ut usque in finem durent. Quod non habent ea quae per lapsum in peccatum mortale interrumpuntur, et amittuntur; ergo non loquitur Concilium de his meritis ante lapsum factis.

16. *Judicium fertur de praedicta responsione.* — Haec interpretatio Concilii (ut verum fatear) non potest evidenti demonstratione refelli, et ideo sententia quam defendimus non est omnino certa. Nihilominus tamen ostendi potest expositionem illam non esse admodum verisimilem. Primo, quia valde enervat sententiam Concilii, quod non sine causa tam considerate et graviter sub disjunctione illa locutum est; et tamen profecto sine causa et necessitate illud ita declarasset, si de solis operibus post ultimam justificationem factis loqueretur. Quis enim hoc revocavit in dubium aut constituit unquam differentiam inter justitiam perpetuo conservatam, et post lapsum reparatam, quod illa sit principium sufficiens meriti, et non haec, ut oportuerit propter hanc solam causam Concilium tam accurate haec distinguere, cum per se constet principium meriti non esse innocentiam, sed veram jus-

titiam et gratiam, cumque ipsum Concilium jam docuisset, capite decimo quarto, eos, qui per peccatum a justitia exciderunt, per pœnitentiam justificari. Aliquid ergo amplius voluit Concilium in hoc capite docere. Denique postquam Concilium dixit: *Sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint*, vel nihil postea speciale affert, quo probet eos, qui in peccatum lapsi sunt, et postea resurgunt, posse per bona opera mereri, vel si utramque partem illius disjunctionis probat illo testimonio quod affert, necesse est fateri Concilium intellexisse hunc locum Pauli de peccatoribus post lapsum reparatis. Primum horum non dicitur convenienter, nam Concilium ait utrisque hominibus justificatis proponendam esse Apostoli verba; ergo necesse est ut afferat aliqua verba Apostoli, quæ utrique ordini justificatorum, scilicet perpetuo perseverantium, aut reparatorum post lapsum, specialiter accommodentur; cum ergo priora verba ad Corinth. propriissime accommodentur ad eos qui, post comparatam justitiam, *stabiles et immobiles sunt abundantes in omni opere Domini semper* (quæ sunt verba Pauli), posteriora verba, quæ nunc nos tractamus, videtur adduxisse Concilium propter alios, qui post amissam gratiam, eam recuperaverunt; ergo supponit Concilium in his verbis: *Non enim injustus Deus*, etc., loqui Paulum cum eis qui a gratia exciderant, et jam per pœnitentiam illam recuperaverant. Ergo intellexit loqui Paulum etiam de operibus prius in gratia factis, et postea per peccatum mortificatis, ac tandem per pœnitentiam reparatis.

17. *Expenduntur magis Concilii verba.* — Hæc ultima illatio ex sequentibus latius constabit; nunc patet breviter ex illis verbis: *Quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, et ministrastis.* Quibus satis indicat Paulus non solum opera quæ fiunt ex præsentis justitia recuperata, sed etiam quæ facta fuerunt ex præterita justitia, amissa per lapsum, habere suum præmium secundum justitiam Dei. Et fortasse non sine mysterio Concilium, omissis illis ultimis verbis: *Qui ministrastis et ministrastis*, contentum fuit illo verbo de præterito: *Quam ostendistis in nomine ipsius*, quia hoc satis erat ad eam partem ostendendam, quam ex hoc testimonio colligere volebat, scilicet, homini peccatori, post lapsum reparato, etiam priora opera in priori justitia facta ad præmium obtinendum apud Deum valere. Nec prætermittendum est

verba illa Concilii: *Sive amissam gratiam recuperaverint*, in rigore sumpta aliquid indicare quod huic sententiæ favet; quia non solum dicit reparari gratiam, aut iterum comparari, sed amissam recuperari; quod significat totam illam quæ amissa fuerat, propter pœnitentiam restitui; quod non posset esse verum nisi etiam priora opera vivificarentur, ut ex sequentibus magis constabit.

18. Accedit tandem quod postea in discursu illius capituli concludit Concilium, justos, per bona opera, quæ per virtutem et influxum sui capituli (Christi scilicet Domini) operantur, *vitam æternam suo tempore, si tamen in gratia decesserint, obtinendam promereri.* Ubi absolute et simpliciter de bonis operibus ex gratia et in gratia factis loquitur, sive antecedant lapsum a prima justitia, sive sequantur post lapsum et reparationem ejus, dummodo illa conditio impleatur: *Quod in gratia decedat*; quam conditionem infra latius ponderabimus et explicabimus. Nunc solum hinc colligimus de utrisque operibus fuisse locutum Concilium in principio capituli, et in hoc sensu adduxisse testimonium.

Probatur idem Pauli sensus ex ipso contextu.

19. *Nota.*—Tertio principaliter hoc ostendo ex contextu ipsius Apostoli, et conjecturis ex ipsa littera desumptis. Pro quibus imprimis animadverto, ad rem de qua agimus, parum referre quod illi Hebræi, ad quos Paulus loquebatur, justii essent et opera meritoria gloriæ exercerent, eo tempore quo ad eos Paulus scribebat; sed quod contendimus, est eos excidisse aliquando a prima gratia, per quam prius opera meritoria exercuerant; et Paulum eos consolari et confortare, proponendo illis et docendo eos etiam illorum priorem operum mercedem non amissuros, si constantes in fide et charitate perseverent. Deinde adverto Paulum non scribere ad unum, vel alterum, vel paucos fideles, sed ad integram Hebræorum Ecclesiam, quæ fidem et baptismum Christi susceperat; in qua multi fortasse erant ita sancti, et constantes in fide et bonis operibus, ut nunquam a gratia excidissent; nihil enim hoc repugnat, imo maxime verisimile est, neque nos oppositum contendimus; sed solum in ea Ecclesia fuisse multos qui a gratia exciderant, quos Paulus ibi principaliter excitare conatur, partim per

timorem, partim per fiduciam et spem. Et ideo non dixi in assertionem Paulum solum loqui de solis bonis operibus per peccata mortificatis, et postea vivificatis, et eorum retributione; nam, si Deus justus non obliviscitur horum operum, multo minus obliviscetur eorum quæ nunquam mortificata fuerunt, et ideo certum est hæc a fortiori comprehendendi in verbis Pauli; sed dixi Paulum in his verbis comprehendisse omnia opera quæ in gratia et ex gratia fiunt, etiamsi per peccatum superveniens mortificentur, dummodo postea peccator resurgat.

20. *Quæ sit circa Hebræorum statum mens interpretum.* — Jam igitur hoc ipsum probatur, ex eo quod omnes interpretes utriusque opinionis pro indubitato habent, fuisse nimirum tunc illam Ecclesiam Hebræorum nimis remissam, et imbecilem in fide et charitate; quod patet tum ex verbis capituli præcedentis, circa finem: *De quo nobis grandis sermo et interpretabilis ad dicendum: quoniam imbecilles facti estis ad audiendum; etenim cum magistri deberetis esse propter tempus, rursus indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei, et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.* Erant igitur illi Hebræi majori ex parte parum instructi in fide, et consequenter in charitate parum ferventes; et ideo statim in principio hujus capituli eos exhortatur ut, dimissis fidei rudimentis et initiis, ad majora se extendant. Et specialiter videtur voluisse eos avertere a quodam errore in quo forte versabantur. Nam assueti cæremoniis legis veteris, in quibus plura erant lavacra ad tollendas peccatorum maculas, putabant etiam in lege gratiæ plura esse baptismata abluentia peccata; quæ falsa opinio forte augebat in eis animi remissionem et facilitatem peccandi. Quod recte notavit Oecumenius ibi, et Theophylactus. Et sumitur ex verbo illo Pauli: *Baptismatum doctrina*, in plurali enim loquitur, et non in singulari, quia sciebat eam doctrinam inter eos versari; ad quam excludendam subdit, *impossibile esse semel baptizatos eodem modo renovari ad pœnitentiam.* Quod etiam annotavit Ambrosius, dict. lib. 2 de Pœnitent. Ex his ergo fit conjectura, Paulum ita scribere ad illos Hebræos, non solum quia versabantur in periculo cadendi, ut alii dicebant; sed etiam, et maxime, quia frequenter a baptismali gratia cadebant, et facile se reparari posse credebant. Nam moraliter evidens est in tanta multitudine hominum talem habentium disposi-

tionem, tantamque rerum fidei ignorantiam, et morum remissionem, futuros fuisse graves lapsus, satisque frequentes. Unde etiam fit ita ut, juxta usitatum Scripturæ phrasim, potuerit Paulus ad illam Ecclesiam ratione majoris partis ita loqui, ac si tota esset in illis moribus corrupta. Atque hoc ipsum satis confirmant et declarant sequentia verba: *Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo; proferens autem spinas, ac tribulos, reproba est, et maledicto proxima, cujus consummatio in combustione.* Hæc enim verba adeo acerba indicant fuisse in illis hominibus frequentia peccata, quæ spinarum et tribulorum nomine significantur.

21. *Expenduntur illa verba Pauli:* Non enim injustus Deus, etc. — *Rejicitur Adami expositio.* — Denique illa ratio quam affert Paulus ad consolandos illos fideles, et quasi leniendam illam reprehensionem, scilicet: *Non enim injustus Deus ut obliviscatur operis vestri*, etc., non potest recte accommodari, nisi intelligamus loqui ad eos qui lapsi fuerant, et non tantum ad eos qui in periculo peccandi, seu in qualicumque vitæ remissione versabantur. Probatur, quia si tantum illos monuisset aut reprehendisset propter periculum cadendi, quando postea subdit: *Confidimus de vobis meliora et viciniora saluti*, his verbis significaret Paulus, non obstantibus Hebræorum moribus et imbecillitate, sperare se illos non fuisse casuros, sed in gratia perseveraturos; hoc enim solum potest esse consequens ad superiora in illo sensu explicata; quod satis consequenter sensit Adamus in illo loco. At vero hoc modo male connectuntur verba sequentia: *Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri*, quæ idem auctor etiam consequenter procedens ita exponit: *Confido de vobis meliora, et hanc spem ex egregiis operibus vestris concepi; nam in hæc opera respiciens Deus, faciet ut perseveretis, et remunerabit labores vestros.* Hæc tamen expositio aut non veram doctrinam continet, aut non explicat in proprietate litteram. Nemo enim potest (juxta sanam doctrinam) perseverantiæ donum promereri de condigno et de justitia. Paulus autem ait fore injustum Deum si præmium illis bonis operibus debitum non redderet; ergo, vel non loquitur de præmio doni perseverantiæ, alias hoc caderet sub meritum de condigno, quod falsum est; vel oportebit exponere Paulum non loqui de vera

justitia, quæ esse potest in meritis hominum erga Deum, sed late de merito de congruo, quod est contra vim illorum verborum: *Non enim injustus Deus*; Deus enim non erit injustus, etiamsi non det ea quæ non promisit, quantumvis videantur habere ex parte hominis congruitatem aliquam; nisi ita exponamus: *Non est injustus*, id est, non est ita durus et severus, ut post talia ac tanta opera denegaturus vobis sit perseverantiæ donum; qui sensus non solum est contra verbi proprietatem, sed etiam in rigore contra veritatem; videmus enim Deum multis non dare perseverantiæ donum, etiam post præclarissima opera, et tamen non propterea dici potest Deus injustus, non solum in proprietate sermonis, quod certissimum est; verum etiam neque in quacumque significatione analogâ, seu translata; sed ad summum dicitur a Patribus profundus et occultus in judiciis suis. Eo vel maxime quod hic sensus repugnat suppositioni et intentioni Pauli. Nam si posset perseverantiæ donum sperari per bona merita alicujus, maxime quando in eo supponeretur magna vitæ puritas et charitatis fervor; at vero Paulus supponebat illos, ad quos scribebat, esse tepidos, atque ita remissos, ut ad minus essent in magno periculo cadendi, ut ostensum est, et auctores etiam oppositæ sententiæ fatentur; quo ergo titulo poterat de eorum perseverantia ex bonis illorum operibus ita confidere? Rursus, Paulus intendebat eos excitare ad meliorem vitam, saltem proposito timore et periculo in quo versabantur; quomodo ergo statim redderet illos ita securos de sua perseverantia, ut injustum appellaret Deum si eam non daret? Nullo ergo modo talis expositio sustineri potest.

22. *Nova alia responsio.* — Aliter vero responderi potest, cum Paulus ait: *Confidimus de vobis meliora, et viciniore salutem*, non id dicere propter futuram perseverantiam quam de eis sperabat, sed solum propter præsentem vitam, seu opera quæ bona et fructuosa esse credebatur, et non spinas, aut tribulos, sicut præcedentia verba sonare videbantur. Quem sensum Theophylactus indicat, et expendit non dixisse Paulum: *Expectamus*, quasi futurum respiciens, sed: *Confidimus*, id est, *persuasi ac certi sumus quod non sic habetis, sed melius*, etc. Sed præterquam quod verbum etiam, *confidimus*, in rigore et proprietate sumptum, respicit futurum, ratio subsequens: *Non enim injustus Deus*, etc., non recte ad illum sensum accommodatur.

Nam illa particula *enim*, denotat per illa verba reddi causam ejus, quod proxime præcesserat; confidebat ergo Paulus de illis meliora et viciniore salutem, quia sciebat Deum esse justum; ergo non hoc dicit solum quia existimabat illos esse meliores et justos, alias congruentius diceret: *Confidimus de vobis meliora, quia non estis injusti, nec obliti estis recte operari, et ostendere devotionem in sanctos*, etc. Video responderi posse Paulum non confidisse de illis meliora opera, sed meliora præmia; nam, quia proxime dixerat terram germinantem spinas et tribulos esse maledictioni et combustioni proximam, ideo subdit: Non hunc, sed meliorem finem et exitum de vobis confidimus. Sed jam hic sensus revolvitur in priorem, quia non poterat hoc confidere nisi confidendo de perseverantia eorum; et ratio subjuncta non poterat esse sufficiens, nisi ad justitiam Dei pertineret dare perseverantiam sic operantibus, quod tamen dici non potest; nec potest ergo satis accommodate Pauli textus totus declarari, si supponamus eos, ad quos scribebat, justos et perseverantes in justitia semper fuisse, licet remissius viverent, et ideo in aliquo periculo versarentur.

23. *Objectio.* — Dicit vero aliquis hanc ultimam objectionem a nobis factam æque posse in nos retorqueri; nam, etiamsi nobis datur Paulum loqui ad eos, qui a justitia lapsi fuerant, non videtur recte connecti ratio illa ex justitia divina desumpta cum confidentia Pauli: nam si Hebræi, ad quos Paulus scribebat, lapsi erant a justitia baptismali, optime poterat Deus sine ulla injustitia eos relinquere in combustionem et maledictionem æternam: quid est ergo quod Paulus ait: *Confidimus autem de vobis meliora, quia non est injustus Deus*? Hæc objectio maxime videtur favere primæ sententiæ superius tractatæ, nam videtur concludere Paulum potius de Hebræorum pœnitentia et reparatione post lapsum confidere; quia enim dixerat terram, pravam herbam germinantem, reprobam esse, quasi tacite subjungit: *Non hoc dico, quia vos jam reprobi sitis, confido enim de vobis meliora*, id est, mutationem animi in meliorem statum; et *viciniore salutem*, scilicet æternæ, quia, licet de perseverantia, atque adeo de ipsa æterna salute non simus securi, tamen de reparatione justitiæ, quæ illi viciniore est, multum confidimus; quia Deus, qui justus est, vestra bona opera respiciet, ut vos excitet, et ad pœnitentiam trahat. Et tunc

recte connectuntur etiam sequentia: *Cupimus autem*, etc., ac si diceret: Quod vero ad perseverantiam attinet, cupimus vos de illa esse sollicitos, ad expletionem spei usque ad finem. Atque hanc expositionem indicat Hugo Cardinalis, quamvis non intelligat hunc locum de solis operibus mortuis, sed etiam de mortificatis, quæ dicit valere etiam ad impetrandum respicientiam ab illo peccato, per quod mortificata fuerat, præsertim si fuerunt opera misericordiæ; quia propter opera pietatis orant pauperes pro illis qui ea sibi impenderunt, et sic obtinent eis gratiam, ut resurgant etiam a peccato mortali in quod inciderunt. Et in hunc sensum exponit verbum, *administrastis*; sicque conciliat illud cum verbis Ezechiel, decimo octavo: *Cum averterit se justus*, etc., *omnes justitiæ ejus non recordabuntur amplius*; quia, licet non recordentur ut per se valeant ad meritum et præmium, recordantur tamen ut aliquo modo valeant ad resurgendum, saltem per aliorum impetrationem. Verbum autem *ministrastis*, intelligit etiam de operibus pietatis factis in peccato mortali, quæ habitant hominem ad gratiam recipiendam.

24. *Solvitur.* — Nihilominus persuaderi nulla ratione possum, propter solum meritum de congruo, vel remotam dispositionem, quæ non habet infallibilem Dei promissionem, dixisse Paulum: *Non est injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri*; tum propter illa quæ paulo ante dicebam, scilicet, Deum nulla vera ratione posse dici injustum, propterea quod denegat ea quæ solum cadunt sub meritum de congruo, nec quia non convertit efficaciter peccatorem propter præcedentia ejus merita, vel propter aliorum orationes, nec etiam propter aliqua opera misericordiæ facta in statu peccati mortalis; tum etiam quia Paulus aperte loquitur de justitia Dei infallibili fundata in ejus promissione; ideo enim statim exhortatur ad perseverantiam, et imitationem eorum, *qui fide et patientia hæreditarunt promissiones*, quod omnes interpretes advertunt. Verius igitur est Paulum loqui de præmio priorum operum, quæ propter Dei et proximi amorem in statu gratiæ perfecerant, quod dicit Deum non denegaturum cum injustus non sit; subintelligit tamen conditionem, quæ in omnibus his promissionibus includitur, scilicet: Si homines non ponant peccati obicem, seu (quod in præsentem idem est): Si de peccatis post bona merita commissis pœnitentiam agant.

25. *Quam sit efficax ratio Pauli ostenditur ex contextu.* — Ad explicandum autem quomodo hæc ratio: *Non enim injustus Deus*, etc., jungatur cum illis verbis: *Confidimus autem de vobis meliora*, advertendum est Paulum ita terruisse illos ad quos scribebat, ut impossibile esse dixisset eos renovari ad pœnitentiam, quod vel intelligitur de renovatione per iteratum baptismum, si verbum, *impossibile*, in proprietate et rigore sumatur; vel de renovatione ad pristinum statum, vel perfectionem, si verbum *impossibile* latius exponatur, prout dici solet de re admodum difficili. Quam difficultatem augeri indicat, si post statum gratiæ non solum homo labatur, sed etiam in eo statu duret, et peccata multiplicet, tanquam terra spinas ac tribulos germinans. Ut ergo hunc rigorem Paulus leniret, subdit: *Confidimus autem de vobis meliora et viciniore salutem*, significans non existimare de illis ita esse peccatis implicatos, ut adeo difficile illis esset salutem recuperare, vel etiam quod, licet esset impossibile baptismalem renovationem iterum accipere, non tamen esset impossibile aliquo modo renovari, recuperando non solum justitiam amisam, sed etiam fructus ejus. Et ad hanc spem, quantum ad hanc partem, confirmandam, subdit: *Non enim injustus Deus*. Itaque non affert hanc rationem ut per eam probet confidentiam quam habebat de reparatione post lapsum, sed hanc supponit potius ex generali lege divinæ gratiæ, quæ omnibus præsto est; nec etiam illam affert ut propter illam de perseverantia eorum se confidere ostendat; nam hæc incerta est, et ad eam postea exhortatur; sed affert illam ne forte putarent se jam amisisse omnia bona opera facta, nec posse ex eis aliquem fructum recuperare, ut hoc modo majores animos ad resurgendum a peccatis illis præbeat. Nam, licet per eam pœnitentiam non fiat tam perfecta renovatio, quanta fit per baptismalem pœnitentiam, fit tamen magna, quandoquidem Deus non obliviscitur priorum operum, quæ per talem pœnitentiam reparantur.

26. *Cur addat Paulus illa verba.* Administrastis, et ministrastis. — Sed quid est quod Paulus non tantum præterita opera, sed etiam præsentia commemorat dicens: *Administrastis, et ministrastis*, cum præsentia opera, si illi in peccato mortali erant, præmium justitiæ non mererentur? Hoc enim argumento maxime utuntur qui negant Paulum loqui ad baptizatos in peccatum lapsos. Duobus tamen